

RESSENYES

WALZER, Michael (2008). *Terrorismo y guerra justa* + «*me veo como un judío comunitario y como un americano liberal*» (entrevista de Daniel Gamper Sachse). Buenos Aires: Katz Editores.

Aquest llibre es divideix en dues parts clarament diferenciades: «*Terrorismo y guerra justa*», conferència que Michael Walzer va pronunciar al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCCB) el juny de 2004, emmarcada en el cicle de conferències anomenat En Guerra; i «*me veo como un judío comunitario y como un americano liberal*», entrevista que Daniel Gamper va fer-li després de la conferència.

Walzer argumenta que la teoria de la guerra justa ajuda a entendre la injustícia del terrorisme. Bàsicament, analitza l'elecció del terror com a estratègia política i comenta alguns dels problemes que suposa combatre'l. El document comença amb una clara definició del que s'entén per «terrorisme». Això és: «l'assassinat aleatori de persones innocents impulsat per l'esperança de produir un temor generalitzat»¹. Destaca el concepte «innocència» com a clau de la definició. Aquest, caldria entendre'l com contrari a «implicació» i no pas a «culpabilitat», a diferència

del que normalment es fa. Així, per a Walzer, els civils són innocents en tant que no estan implicats en el que el govern i el país fan. Són innocents independentment de la seva moralitat o de la seva opinió política o personal. La innocència del civil desapareix en el cas del soldat, ja sigui combatent, metge, cuiner, etc. La diferència entre ambdós, afirma Walzer, rau en el fet que el soldat pertany a un col·lectiu organitzat, disciplinat i entrenat, en el qual tots els seus membres contribueixen a la consecució d'un fi. En canvi, la societat civil busca molts objectius i aquests no necessàriament han de ser iguals. D'altra banda, és un conjunt heterogeni els individus del qual no viuen en comunitat sinó que cadascú té una casa, pertanyen a partits polítics diferents, hi ha gent de totes les edats, etc. Així doncs, Walzer, agafant-se al principi del *ius in bello*, considera que els civils són immunes ja que són homes i dones corrents sense cap implicació en la guerra i perquè són

1. Walzer, Michael (2008). *Terrorismo y guerra justa*. + «*me veo como un judío comunitario y como un americano liberal*» (entrevista de Daniel Gamper Sachse). Buenos Aires: Katz, p. 9.

membres d'una comunitat humana que no és una organització militar². L'altre concepte importantíssim de la seva definició de terrorisme és «aleatori». Considera que el terrorista mata aleatòriament en el si d'un grup concret; mata persones, però el missatge es dirigeix al grup. De fet, concep el pas de la violència contra un individu a la violència grupal com la característica essencial del terrorisme.

Segons Walzer, hi ha dues grans tipologies de terrorisme, el *nacional*, el missatge del qual va dirigit a una nació rival, i el *religiós*, que s'orienta contra els infidels i/o els heretges.

Walzer considera que el terrorisme és un acte de tirania, i per això creu que si els terroristes es fessin amb el poder, el seu *modus operandi* segurament seria la intimidació. Ell mateix es planteja la possibilitat que el terror, a vegades, sigui una estratègia més modesta amb la simple finalitat de modificar la política d'un govern. Tan mateix, és una possibilitat que descarta de seguida ja que si bé reconeix que els terroristes tenen objectius, recorda que l'assassinat aleatori implica una vulnerabilitat universal que freqüentment es verifica en la pràctica. Com a exemple d'aquest traspàs dels objectius prèviament fixats, proposa el terror stalinista i els terroristes palestins. Amb tot, però, reconeix que hi ha alguna excepció com els terroristes d'Euskadi, dels quals pensa que no matarien a tot Espanya una vegada haguessin assolit el seu objectiu, o com els que anomena terroristes revolucionaris d'exèrcits

rojos de la dècada dels setanta. De totes maneres, deixa ben clar que els terroristes s'han d'identificar principalment pels mitjans que empren i no pas pels seus objectius. De la mateixa manera que els homes de la màfia es poden autoconsiderar homes de negoci quan en realitat, per a ell, són bandits —de fet, Walzer veu la reacció antiterrorista més com una acció policial que no pas com una guerra—. D'aquesta manera, qualificant els terroristes per les seves accions i no pas pels seus objectius, justifica la llibertat per donar suport als objectius que considerem justos, i fins i tot per intentar assolir-los a través de mitjans no terroristes. Finalment, afirma que una política *decent* —tot fent honor a la filosofia política recent— requereix una campanya contra l'opressió i l'ocupació i simultàniament contra l'assassinat.

Una vegada Walzer ja ha aclarit què entén per terrorisme i la seva posició completament contrària i intolerant cap a aquest, s'ocupa de com combatre'l. En primer lloc, adverteix que no s'ha de caure en el mateix joc dels terroristes i afirma que s'ha de combatre sense convertir els homes i les dones innocents en blancs militars. En segon lloc, recorda que no hem de sobrepasar els límits de la democràcia constitucional. I també afirma que s'ha d'individualitzar l'enemic igual que fa la policia de les societats nacionals *decents*. Amb això, vol dir que cal remarcar la innocència de les persones que no estan vinculades al terrorisme, ja que si bé els terroristes no creuen en danys

2. El concepte d'innocència, que per a Walzer és clau i comporta la immunitat dels civils, destaca en contraposició a la concepció relativa a la immunitat dels civils d'autors com Gerhard Overland. Aquest considera que és permisible matar civils quan aquests són el que anomena «causes culpables» (aquella persona, l'acció culpable de la qual en el passat, és la causa d'una amenaça que es materialitza en el present o que ho farà en el futur), «causes innocents» (civils que donen suport a una guerra injusta i que poden haver estat víctimes d'una manipulació o de mentides), «escuts innocents i legítims» i potser en situació d'emergència suprema. També sosté que, a vegades, pot ser preferible matar civils i no pas soldats. Per a una informació detallada es pot consultar Overland, G. «Killing Civilians», *European Journal of Philosophy*, 13:3, p. 345-363.

col·laterals, els antiterroristes sí que els han de considerar, és més, han d'intentar que siguin el menor possibles. Aquestes consideracions són bàsiques per tal que l'antiterrorista no adquireixi un paper similar al del terrorista, ja que si això passés, llavors, la justificació moral —de defensa d'acord amb les normes de la *ius in bello*— de la seva lluita contra el terrorisme trontollaria. Malgrat aquestes reflexions, Walzer reconeix dos límits morals i polítics per a aquestes pràctiques: (i) s'ha d'estar tan segur com sigui possible que les persones que considerem objectiu diana, realment estan vinculades al grup terrorista que perseguim; i (ii) s'ha d'estar tan segur com sigui possible que tenim la capacitat d'atrapar l'objectiu diana sense matar persones innocents que es trobin a prop d'ell.

En l'entrevista, Gamper condueix a Walzer per les nocions de la guerra justa i per la seva posició a favor de la intervenció a l'Afganistan, fins a arribar al que podríem considerar el clímax del llibre: «Creu que hem de tenir en compte les causes argumentades pels terroristes, per exemple, les injustícies comeses internacionalment pels EUA?»³. Walzer respon que hi ha moltes víctimes de la brutalitat dels Estats Units que no utilitzen el terrorisme com a resposta, com el sud-est asiàtic i Amèrica central. Podria acceptar una justificació del terrorisme però només en casos d'emergència suprema. Val a dir, que per «emergència suprema» no entén pas cap tipus d'opressió del colonialisme, sinó moments puntuals com per exemple el nazisme, afirma el mateix Walzer. Degut a la seva crítica rotunda al terror com a mitjà i fi, afirma que no acceptarà els terroristes com a conciutadans ni com a socis de cap projecte polític.

Walzer sembla no adonar-se que la justificació del terrorisme únicament i exclusivament amb criteris d'emergència suprema destaca en contraposició a la justificació de l'atac antiterrorista:

Hi ha grans porcions del Iemen en les quals el mandat del govern és inoperant; no hi ha policia que pugui fer les detencions (catorze soldats van ser morts en les temptatives de captura dels militants d'Al Qaeda), ni tribunals en els quals els presoners puguin confiar en l'expectativa d'un judici just. El desert del Iemen és una terra sense llei, i l'absència de lleis ofereix un refugi per als delinqüents polítics anomenats terroristes. La millor manera d'abordar la qüestió seria ajudar el govern del Iemen a estendre l'autoritat en la totalitat del seu territori. Però aquest és un procés llarg, i les urgències de la «guerra» contra el terrorisme poden requerir una acció més immediata⁴.

Si bé és cert que Walzer considera dos límits morals i polítics per a la guerra antiterrorista (estar tan segurs com sigui possible que les persones que busquem són terroristes; i estar tan segurs com sigui possible que tenim la capacitat d'atrapar el nostre objectiu sense matar persones innocents que estiguin prop d'ells) també ho és que aquests juguen amb l'ambigüïtat del «com sigui possible» i deixen la màniga més ampla del que ell la deixa en el cas del terrorisme.

La negació del colonialisme com a justificació del terrorisme simplement perquè hi ha molts llocs que l'han patit i no han optat per aquesta estratègia política no és un argument suficient de per què aquesta justificació no és vàlida. El simple fet que uns responguin d'una manera i uns altres d'una altra no argumenta que una actuació sigui correcta i l'altra no.

3. Walzer, Michael (2008). *Terrorismo y guerra justa. + "me veo como un judío comunitario y como un americano liberal"* (entrevista de Daniel Gamper Sachse). Buenos Aires: Katz, p. 67.

4. *Ibidem*, p. 38-39.

D'altra banda, igual que, segons ell, la «urgència de la guerra» contra el terrorisme pot justificar una acció més immediata que no pas la negociació, semblaria que la urgència i l'afartament contra l'opressió de tipus colonialista, *potser* també podrien justificar un atac terrorista, en lloc de l'inici de negociacions i d'altres estratègies polítiques. Així, veiem que l'argumentació de Walzer per la qual el terrorisme només podria justificar-se en situacions d'emergència suprema i en casos en qüestions relatives al colonialisme falla. Per contra, cal dir que l'argumentació sobre la immunitat dels civils en la

guerra, hi estiguem d'acord o no, és més consistent.

Ja per acabar, simplement caldria destacar la importància de reflexions morals i filosòfiques sobre el terrorisme, atès el context internacional actual. Encara que les argumentacions de Walzer en aquest llibre podrien estar més ben lligades, és un bon inici per a un pas de la guerra justa cap al terrorisme, que pel que ens ha mostrat en aquest petit llibre semblaria que mereixeria l'adjectiu d'*injust*.

Rosa Canal i Parals
Universitat de Girona

WALLERSTEIN, Immanuel (2008). *L'universalisme europeu. La retòrica del poder*. Traducció de Maite Insa.

València: Publicacions de la Universitat de València. Col·lecció: Assaig, 128 p.

WALLERSTEIN, Immanuel (2007). *Universalismo europeo. El discurso del poder*. Traducción de Josefina Anaya.

Madrid: Siglo XXI, 123 p.

La verdad es que nos ha tocado vivir una época de grandes transformaciones. En apenas dos décadas hemos pasado del canto triunfal del liberalismo político y económico de Fukuyama ante el derrumbe de la URSS a la constatación de otro derrumbe, esta vez el de la propia hegemonía estadounidense. En estos momentos nos hallamos inmersos en una grave crisis económica mundial que puede arrastrar consigo al modelo de liberalismo vigente durante la última época. Y es que en un espacio de tiempo muy breve, la teoría económica oficial ha quebrantado sus propios dogmas y ha pasado a defender el gasto público, las nacionalizaciones y el proteccionismo.

No obstante, es un buen momento para un tipo de filosofía política: aquella que dialoga con otras disciplinas aparte de la suya, y esto es así porque estas transformaciones producirán importantes cam-

bios en nuestras representaciones del mundo. Por ello no es de extrañar que autores de variado signo, como John Gray en un reciente texto, comiencen a advertirnos de la magnitud del cambio que se avecina: «Estamos ante un giro geopolítico de dimensiones históricas que está alterando el equilibrio de poder en el mundo de manera irrevocable. La era del liderazgo mundial de Estados Unidos, que comenzó en la II Guerra Mundial, ha terminado.» (Gray, J. «Mucho más que una crisis financiera», *El País*, 11/10/2008). Un poco más cerca, Fernando Vallespín nos da pistas sobre el tipo de giro de que se trata: «Frente a la prioridad que en la anterior fase posmoderna acabó teniendo lo cultural —en un sentido lato—, se alza ahora lo económico como el factor central de la actividad humana.» (Vallespín, F. «¡Bienvenidos a la neomodernidad!», *El País*, 23/11/2008).